

Kriston Vízi József
**IDŐ-BÚJÓCSKA VARGHA BALÁZS ABSZOLÚT
PEDAGÓGUSSAL¹**

DOI: <https://doi.org/10.32558/abszolot.2021.25>

Vargha Balázs (1921–1996)

E sorok szerzője úgy tartja illendőnek, hogy előjáróban magyarázatát adja dolgozata címválasztásának. Szükséges ezt tennie már csak azon okból is, hogy az erőteljes szellemi vonzalom ellenére sem volt alkalma(m) arra, hogy az azt elvileg megengedő kb. negyed évszázad alatt létrejöjjön egy személyes találkozás máig tartó szakmai példaképeinek egyikével. Pedig az 1960-as évek végének pest-budai éveitől Vargha Balázs 1996-os végleges elhallgatásáig számos helyzet adódott volna arra, hogy ez a sajátos bújócská (vagy szintén stílszerűen: fogócská) akár valóságos is legyen.

Magam, aki az úgynevezett Ratkó-korszak gyermektermelési kampányának idején születtem Budapest belső-terézvárosi részén, nyolc évig a római katolikus templom tövében lévő Labda utcai (jelenleg: Terézvárosi Magyar-Angol, Magyar-Német Két Tannyelvű) Általános Iskola osztályainak és tanulószobáinak padjait koptattam az utolsó fiú-évfolyam tagjainak egyikeként,- a menza és a zsebkendőnyi, zárt foci-udvar összes mozdítható

---

¹ A harmadik Varg(h)a-testvérről Vargha Balázs (1921–1996) író, irodalomtörténész és abszolút pedagógusról Kriston Vízi József az előadás idején kecskeméti Katona József Múzeum játékkutató etnográfusa tartott előadást ugyancsak 2013. december 10-én.

ingóságainak egyik kártevőjeként reggel fél 8 és este 5 óra között.² S mint ilyen, későn kamaszodóként duplán irigykedtem én is: egyrésről lefelé, a fiatalabb évfolyamokra, akik már lányokkal vegyes osztályokban randalírozhattak, míg én és szemérmes szenvedő társaim csak ácsingózhattunk a szomszédos Hegedű utcai Általános Leány Iskola egyencopfos kékköpenyesei után... Egyúttal meg félénk 9-10 évesekként a felsőbb évfolyamosok jósorsa miatt sápadoztunk, hiszen ők már – igaz, csoportos kötelékben vagy szülői (ál) igazolást produkálva, de – heti rendszerességgel járhattak a közeli Liszt Ferenc téri, később pedig immár legendássá vált Gyermek/Ifjúsági Könyvtárba; büszkén vigyorogva lobogtatták olvasójegyüket. Ám könyvimádó és olvasás-szerelmes rokonságom jóvoltából, év közben édesanyám s nyári falusi szünetekben (ó, Szentgál, ó, Herend! – Lőrincze Tanár úr szülőhelye, nekem a szabadság egyik birodalma) nagynénéim-bátyáim jóvoltából tehettem félre zsebpénzemből rejtvény újságokra. Nem sokkal később, kis gimnazistaként pedig Tímár György kobak-gyötrő nyelvi felvetéseim agyalgattam s gyűjtöttem az eredmény-pontokat, haladva előre büszkén a felnőttekkel teli büszkeség-grádicson.³ Az elmebajnokoskodástól is kissé el-, illetve öntelt ifjúnak – most már egy ideje jól tudom – jókor és jól jött az első élet-pofon: sikertelen felvételi az ELTE ezernyi bölcsésze közé s így az újabb megmérettetésig állás után illett nézni. Külön világ, külön életek, sorsok, hagyományok és egy érde(ke)s közösség – ez fogadott Angyalföldön. Művelődési Ház („a Láng”) virtigli népművelőkkel és Könyvtár, az első olvasótábori nemzedék ifjú és ellenálló felkentjeivel. Kéthetente nagyszerű vendégek: közöttük Vargha Balázs, aki a frissen megjelent *Játsszunk a szóval!* kötetével szédít-ámít-mórikál (hisz’ ez is a Móra Kiadónál jött ki..., - terjed a tréfa); nekem meg aznap kell bevonulnom katonának Hódmezővásárhelyre. Évek múlnak, Pest helyett már Debrecen az egyetem helyszíne, eljön az első kínlódo helykeresés: mi is legyen az a téma, hívószó, vezérjel, ami testhezálló egy másod-harmad éves bölcsész kossuthosnak? Mindannyiunkkal külön-külön törődő, figyelmes, olykor elnéző, ám ha kell, atyai szeretetből apró darabokra szétcincáló (majd a magunkra találásban is segédkező!) professzoraink mély emberismeretéből adódóan végül is kijut mindannyiunknak egyfajta bölcs szereposztás, amellyel aztán ki-ki pályájának valamely időszakáig vagy akár életfogytig kitartva sáfárkodhat. Magam ebben

---

² KRISTON VÍZI József: A játék és a játszás fővárosi színterei. In: Kriston Vízi József: *Kő, papír, olló. Játék-írások a 21. század elejéről*, Pont Kiadó, Budapest, 2014. 49–56

³ TÍMÁR György: *Nevelő lexikon*, Gondolat, Budapest, 1974. – Azt többed magammal egy darabig kissé sértetten észleltem, hogy Tímár úr ezen összeállításában s később sem utalt a könyveihez felhasználált „félremagyarázó merítés”-re...

az izzadságos sors-vetésben a játék/játszás terére lendítettem, igaz túl sok késztetés nem kellett hozzá.

Csavaroghattunk a Felső-Tisza vidékén, az abaúji Hegyközben, az apai felső-borsodi Barkóságban, csak hetek-hónapok múltán kellő zsákmánnyal (teli cédulákkal és füzetekkel, filmtekerccsekkel) térjünk meg a “Skóla” szemináriumi termébe, hogy aztán éjszakákba nyúlóan osszuk meg a termést: élő népi és már jócskán nem népi történetekkel, elmondott-eljátszott-lejtett mímekkel, miközben mentett kendervászon, még makkon tartott disznó szalonájája és hutabeli ajándék-pálinka is előkerült. A debreceni múzeumnak, második otthonunknak fő-fő igazgatója: Dankó Imre⁴ gunyorosan hunyorított tekintetét első találkozásunkkor nehezen álltam és tartottam tőle: „*Mit szól igazgató úr? Nekem a játék jutott...!*”. Ő meg csak nyelt egyet és azt mondta: „*Van ilyen bolondos az ösmerőseim között...*” Bizony sokáig nem tudtam, hogy régi s igen kedves barátjára, Vargha Balázusra gondolt; csak a diploma dolgozat védeése utáni záróvizsgámon árulta el s nevetett jellegzetes kuncogásával. Nem sokkal ezután a Palócföld nagytáji kutatása során számtalan helyen megfordulva: iskolák, közösségi szobák, tévész-kultúrok s könyvekkel – akkor még – igazán jól felszerelkezett pedagógus lakások polcain díszlett, de fényesedett-rojtosodott használttól újra előkerített Volly István füzetek mellett Lajos Árpád, Kresz Mária, Borsai Ilona, Hajdu Gyula, Keszler Mária könyvei mellett gyarapodó Vargha Balázs kiadások.⁵

A parádiakkal töltött jó néhány, majd velük együtt egy ízben végigálmodozott Nagy Csillebérci Népművészeti Tábor 1976-ban végleg megpecsételte tán ma is tartó, csetlő-botló játékos pályám!

Amikor egy népművészeti egyesületi szövetkező ülésen híret vettem Bánszky Páltól (Bánszky Pál művészettörténész, néprajzkutató, az MMA néhai tagja. Kaba, 1929 – Kecskemét, 2015.), hogy Kecskeméten játékház lesz, attól fogva remegve figyeltem és lestem a híreket. Hátha, egyszer, oda... És elérkezett 1983 ősze, amikor „Pali bácsi” felhívott és elhívott! Játékház? Játékmúzeum? Műhely? Gyerekház? Játszi kísérletezés vagy elszánt “szórakázás”? Kultúrházi okoskodás vagy gyerekesített gyűjteményi szentély? Kulturális kalandorkodás Kecskeméten a többi csodabogár intézmény mellé? – Bizony még akkor is érezhető volt a sok-sok, kérdésbe csomagolt fenntartás, olykor nem éppen jó szándékú sandaság. De kit érdekelt ez?, minket aztán nem, hiszen szabaddá vált a jóízű és felelős játék

---

⁴ Budapest, 1922 – Debrecen, 2008.

⁵ KRISTON VÍZI József: A népi gyermekjáték-ismeret összegzése a Palóc-kutatásban. In: KRISTON VÍZI József: *Homo Ludens Hungaricus, Néprajzi játéktanulmányok*, Budapest, Pont Kiadó. 2005. 68–77

vidéki terepe, amely sosem volt magára hagyatva!⁶ Tárgyi- és adattári rendszerezés: az első kusza kötegek után megérkezik egy pakk Moskovszky Évától és Szentiványi Tibortól. Benne a Nyelvi Játékosok Klubjában (később MELEDA) megfordult hazai tagok és olykor külföldi vendégek ismertető lapjai, program- és könyvismertető; összetűzött indigó- és xerox-másolt játékos “szamizdatok”, köztük Vargha Balázs sűrű soros gépelvényei. Telnek az évek, idősödik a keresztségben végül is hivatalosan Szórakaténusz Játékmúzeum és Műhely nevet viselő intézmény; tervezzük a tizenöt éves születésnapot (december 5.), jó előre készítgetjük a meghívandók és szólásra felkérendő névsorát, köztük Balázst is hogy személyesen köszönthessük végre. De Lukácsy András táviratozik: „*Vargha Balázs nincs többé – stop – Marcus 24-en meghalt – stop –*.” Vasárnap van, 1996, Gábor fiam neve napja – a telefon gépi hangja még kötelességtudóan elmondja kétszer a szöveget s megkérdi: „hétfőn kikézbessük azért?”

E sorok megjelenése idején már kilencvenöt éves lett tehát Vargha Balázs, aki húsz éve – Dankó Imre megfogalmazása szerint – elfoglalta helyét a „Kunszentmiklósi Pantheonban”.⁷ A település protestáns évszázadainak, a kunszenti skóla és társadalom, valamint a Vargha-família történetének bemutatását mi nem részletezzük, hiszen azt nálunk avatottabban és alaposággal megtette már számos szépirodalmi alkotásában “három Varg(h)a” egyike, Domokos, valamint Kunszentmiklós lankadatlan kortárs krónikása: Balogh Mihály.⁸ Legutóbb pedig Gazda István tudománytörténész professzor tollából való az a laudáció, amely 2015. december 15-én hangzott el a Magyar Örökség Díj átadásán Vargha Balázs életútját, szellemi eszmélkedését, a kezdet és a pálya varg(ha)betűit, de igazából a szabadság és kötelesség, a felfedezés és rendszerezés elszánását elejétől fogva komolyan felfogó és akaró (olykor akaratos) évtizedeit legszebben saját maga adta közre tizenhat részben a Könyvtáros 1990–1992-es évfolyamaiban.⁹ „*Már legkisebb gyermekkorom könyvekkel volt kibélelve...*” – kezdi életútja kezdeteinek felidézését s folytatja többsoron, majd többször is hangsúlyozva, hogy az Arany János iránti, élete végéig tartó érdeklődést,

---

⁶ KRISTON VÍZI József: Játékaink ünnepei és hétköznapjai. In: Kriston VÍZI József (szerk.): *Játék+Rend+Szerekek, A facsigától a játékeprogramig, Vesszőparipáink, A Kiss Áron Magyar Játék Társaság Közleményei* III. Budapest-Kecskemét, 1996, 128–146

⁷ DANKÓ Imre: Újabb helyfoglalás a Kunszentmiklósi Pantheonban, In: *Forrás*. 1996. 10. sz. 77–79

⁸ BALOGH Mihály: Varga Domokos, az abszolút pedagógus, In: *Iskolakultúra*. 2014. 3. sz. 101–118

⁹ BEREZKY László – VAJDA Kornél: Kezdetektől Debrecenig és tovább...beszélgetés Vargha Balázssal. In: *Könyvtáros*. 1990. 11. sz. 662–669. – Ezt követően a riportterkedő kollégák az 1992. márciusig tartó számokban már – látva a beszélgetőtárs „öntörvényű rakoncátlanságát”, átadták neki a továbbiakban a teljes és szabad megnyilatkozás lehetőségét, nem akarták kordába szorítani. Am talán nem véletlen, hogy a „Vallatóház a Szippankóban” című kis fejezettel véget is ért a memoár sorozat...

végősoron rajongást (is) tulajdonképpen a szülői ház, pontosabban nagytiszteletű igazgató Vargha Tamás, „Sapa” oltotta belé/jük.¹⁰ Balázsunk („Sándor Balázs”- ahogy Balogh Mihály megidézi egy helyütt) igen korán talál ki és alkot maga is történetet; ezek egyike „*A cukorbaba*” című, amelyet oly részletességgel idéz fel Mészöly Dezső.¹¹ Ifjúi irodalmi próbálkozásairól még azt is megtudjuk, hogy hatodikos gimnazistaként „Karrier” című novellájával önképzőköri pályadíjat nyer. Az olykor szerencse folytán is jelentősen gyarapodó családi könyvtár rendszerezésében apja oldalán maga is részt vett; később „...*játékból csináltam dombornyomatú családi exlibrist kartonpapírból. Rajta: VARGÁJÉKÉ.*” Érettségi vizsgát 1938-ban tett. Életrajzírói és még bensőséges barátja, Dankó Imre is szinte teljesen evidensnek mondják Balázs ezt követő teológiai iskolázását, illetve debreceni tanulmányait a nagy híró Református Kollégiumban mint a kunszenti partikula „ősí tudományos fészket.” Dankó úgy tartja, mindez a kunszentmiklósi hagyományos orientáltságból fakadt: „tudásért, papért, tanítóért egyenesen Debrecenbe járt”. A közösség számottevő előljárósága. Ám a vele készült 1990-es interjúban Balázs elmondja: valójában nincs igazán indoka rá, mi is vitte a debreceni protestáns teológiára. Ami számára ezekből az évekből megmaradt: az ott is vegyes felkészültségű, illetve agilitású professzori kar, valamint egyik sikerélménye: az 1942 Karácsonyára mint a Kollégium – soros – krónikás diákja által szerzett versezet, amelyet büszkén tartott első publikációjának. Mata János (1907–1944) fametszeteivel jelent meg költeménye füzetke formájában. Csokonai és Ady költészetével Debrecenben találkozik, s ez megint egy életre szóló szerelem, beteljesíthetetlen szellemi vonzódás lesz az ifjú teológus, majd felnőtt filosz számára. „*Csokonai gyűjteményem alapját 1942-ben raktam le.*” A legendás és Csokonait pártoló Márton József-féle családi könyvtár darabjainak megszerzésében néhány évvel később Örkény István és Hubay Miklós is segítségére lesz. A Vargha Balázst és testvéreit is erőteljesen megérintő Karácsony Sándor-féle eszme és pedagógiai világlátással (Tamás révén) előbb budapesti felruccnások alkalmával, majd pedig az óraadó magántanárból 1942-től 1950-ig kinevezett rendes egyetemi tanárrá avanzsált professzor közvetlen közelében találkozhattak, mélyedhettek el. „*A sikeres nevelés első feltétele – vallotta Karácsony Sándor –, hogy a nevelő biztosítsa növendéke autonómiáját, mivel minden gyerek alapjában véve tehetős, illetve az volna, ha engedné, alkotni, ha az iskola nem a közöny légkörét árasztaná. Ezek a*

---

10 VARGHA Balázs: *Arany János játéka*, Enciklopédia Kiadó, Budapest, 1994.

11 MÉSZÖLY Dezső: Vargha Balázs gyermekkori remeklése, Levél Varga Domokosnak. In: *Lynkasóra*. 1997. (VI. évf.) 6. sz. 23. p.

*bivatalos oktatásüggyel szembenálló gondolatok (amelyek egyébként az akkor többféle irányzatot képviselő magyarországi reformpedagógia közös alapeszméi voltak) vonzótták Vargha Balázst, a kritikusan gondolkodó szabad szellemű fiatal hallgatót.*¹² Minden bizonnyal ez a ragaszkodás, valamint az, hogy a Református Teológia tulajdonképpen (1932 és 1949 között) az új egyetemi épületben működött, vezette Balázst arra, hogy a teológia után a bölcsészetet is abszolválja, amelyre 1946-ban tett pontot.

Ám addig még otthon is számos izgalmas és már az érettséget is hatványozottan nyújtó időszak – nem is gondolt – feladatai várták. 1944. november elején a szovjet-orosz csapatok elérték a Duna-Tisza köze nyugati sávját is; Szabadszállásról az egész lelkeszi és tanári kar elmenekült. Két huszoneves protestáns, tanári ambícióval is megáldott segédlelkész: Dankó Imre és Vargha Balázs „hazament” a szomszédos nagyközségbe szolgálni. Helyettes lelkész és a református elemi iskola mindeneként az ifjú Vargha együtt tanította a nyelvtant, a rajzot s az éneket¹³, emellett prédikációkat tartott, keresztelt és temetett. Itt ízlelte és tapasztalta meg a gyermekalkotások valódi mibenlétét, annak világát és esendőségeit, de határtalan lehetőségeit egyaránt! Néhány hónap múlva, 1945 elején-tavaszan aztán haza, Kunszentmiklósrá költözött s az ottani iskolában is folytatta rajzoktatói tevékenységét. „*Otthon, Szentmiklóson nem csak rajztanár voltam 1945 tavaszán, hanem MADISZ titkár is. És a MADISZ énekkarának hozzá nem értő, de lelkes vezetője...*” – „*Vargha Balázs mint rajztanár a hagyományos formák másoltatása helyett a bátor önkifejezésre ösztönözte tanítványait. Az eredmény minden várakozást felülmúlt. Mikor 1948-ban a genfi Nemzetközi Oktatásügyi Intézet pedagógiai kiállítására gyerekrajzokat kerestek, hosszú válogatás után a kunszentmiklósi iskola tanulóinak százhusz rajzát állították ki.*»*Hogyan találta meg a Tanár Úr ennyi spontán formálódó akarat, ilyen eredetiség és az annyira büteles szabadság nyitját?*« – *kérdezte a genfi kiállítás magyar megbízottja, Hubay Miklós Vargha Balázst. Úgy tűnt, megnyílik az út, hogy a kunszentmiklósi rajztanár sikeres művészetpedagógiai módszere országos programmá váljék. Amde mindez a koalíciós idők utolsó évében történt. 1949/50-ben az összes magyar reformpedagógiai irányzatot betiltották, egyeduralkodóvá vált a voltaképp porosz hagyományokra épülő szocialista oktatási módszer. Vargha Balázs tett még néhány elszánt kísérletet, hogy a magyar oktatásügyben megmentsse a gyerekeközpontú rajztanítás néhány elemét, de a hatalmi gőzhenger erősebbnek bizonyult.*” – adja ennek tömör összefoglalását Katsányi.¹⁴

---

¹² KATSÁNYI Sándor: Vargha Balázs csempészárúja, In: *Könyv, könyvtár, könyvtáros*. 2011. (XX. évf.) 8. sz. 39–44

¹³ Lásd később ennek érett termését: VARGHA Balázs–DIMÉNY Judit–LOPARITS Éva: *Nyelv, zene, matematika*, Budapest, RTV – Minerva. 1977

¹⁴ KATSÁNYI i.m. 40. p.

Balázs maga visszatekintve is nagy keserűséggel gondol arra az időszakra: „A pedagógiai irányításba hol volt beleszólásom, hol nem volt. Tehetetlenül kellett nézzem például, hogy az ötödikes gyerekeknek hányszor kellett galuskavágó deszkát rajzolni egy évben. Az indoklás: a konyhai szerszámok közel vannak a gyerekekhez. Szerintem az óriások meg a többfejű sárkányok sokkal közelebb vannak hozzájuk”.

Életrajzaiban mindenütt szerepel egy/a szegedi év (1947/1948) a szabadművelődési felügyelőség kötelékében, de hosszú folyamaban sorolt személyes vallomásában (*Könyvtáros* 1990–92) csak egy helyütt ír annyit: „szegedi népművelő koromban...”

A politikai, majd egyre átfogóbb művelődés- és kultúrpolitikai fordulat őt érintő éveiből ezt írja: „1948 és 1953 között ötféle hivatalt láttam el...Tebát évenként változtattam, azaz változtatták velem az állásomat.” Ez az az időszak, amikor a nagyszerű emberrel és szakmai vezérlő személyiséggel, Kiss Árpáddal (1907–1979) dolgozhat és alkothat együtt. Tankönyvszerkesztő az Országos Köznevelési Tanács, az Országos Neveléstudományi Intézet, majd az Oktatási Minisztérium égisze alatt, de ami a lényeg és izgalom számára: felkészült és anyagilag is kellően érdekelt (!) szerzői-típoográfiai és kivitelező gárdával folyik pl. a magyar nyelvi és irodalmi tankönyvek anyagának frissítése (olykor ügyes, ámde inkább veszélyes praktikák árán), a földrajz tantárgyhoz szorosan kapcsolódó térképek vizuális megjelenésén való töprenkedés és harc a beszívárgó voluntarizmussal szemben. Pedagógus továbbképzési előadó, majd tanszékvezető a Központi Pedagógus Továbbképző Intézetben, ahol egyre többször jelentik fel kollégák, vezetők és „tapasztalt felnőtt diákok” egyaránt... Király István professzor már korábban is felfigyelt a villódzó szellemű, a szellem szabadsága mellett aprólékos, lexikon-imádó Vargha Balázusra, akit a Magyar Irodalomtörténeti Társasághoz (MIT) hívtak 1953-tól. Életrajzában s annak hivatkozásaiban ugyan az szerepel, hogy ennek szervező titkára volt, de a MIT hivatalos honlapján ez idő tájt Barta János neve szerepel titkárként. Hogy a „szervező” funkció mást ill. mit takart, az sajnos számunkra továbbra sem világos. Ám, hogy Vargha Balázsnak bőven volt feladata, azt a hivatkozott lap-oldal idevágó része is jól jelez: „A kommunista rendszer 1949-es bevezetése után a *Nagy magyar klasszikusok* (1950–1962) és a *Nagy magyar írók* (1951–1956) című könyvsorozatok megjelenítésével szerzett tekintélyt a Magyar Irodalomtörténeti Társaság.”

Életrajzában jelentős fogyatékosága az is, hogy az 1958 és 1977 közötti időszakot úgy adja meg a Wikipedia szerkesztője, mintha Vargha Balázs e csaknem két évtizedben a Petőfi Irodalmi Múzeum állományában mint

„kutató” tevékenykedett volna. Ám saját emlékezőfolyama és az annak nyomán készült Katsányi-féle alapos méltatás jelentősen árnyalja, illetve pontosítja a valóságot. Vargha, a legautentikusabb így ír: „*Mormota módra éltem akkoriban. Nem csak nekem volt olyan érzésem, hogy ebben az akasztófás világban képtelen vagyok igazi foglalatosságra.... Nagyon ellepték a könyvtárat a fekete igazolványosok, akik buzgón gyűjtötték az anyagot...*”¹⁵ Megint csak Katsányit hívjuk segítségül: „*S ekkor egy apró véletlen (az esti áramtalanításnál tartott közös ügyelet) összehozta Sallai Istvánnal, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ főosztályvezetőjével. Sallai az idő tájt a viták kereszttüzében bontakozó szabadpolcos könyvtári rendszer modelljének kidolgozásán munkálkodott. Valójában a polcok szabadságánál jobban foglalkoztatta őt az információ szabadsága, a szabadpolcos technológiára való áttéréssel a politikai agitációs könyvtárból az információközvetítő-tájékoztató könyvtár irányába akarta a magyar közkönyvtárakat elmozdítani. A tervezett újfajta könyvtárat mint az ismeretszerzésnek és a tanulásnak az iskolával egyenrangú, ám az elavult iskolamesterinél korszerűbb módszerekkel dolgozó intézményt kívánta láttatni és elfogadtatni. Ezekre a gondolatokra pontosan rimeltek Vargha Balázs annak idején kidolgozott és megvalósított, majd befagyaszított reformpedagógiai elvei. Az exrajztanár Vargha Balázs és az extanító Sallai István pedagógiai alapelvei közel álltak egymáshoz, Sallai István kérésére Vargha Balázs a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa lett, és a gyerekkönyvtárak új modelljének kidolgozását kapta feladatul.*”¹⁶

Szólnunk kell a Vargha Balázs-i gyermekkönyvtárak egy másik meghatározó jellemzőjéről, a játékoságról is, ami nem esetleges járulék volt, hanem az új pedagógiai-gyerekkönyvtári eszmény koherens része. A reformpedagógia egy korábbi klasszikusa szerint „*csak úgy nyerhetjük meg a gyermek szellemi erejét a szükséges munkához, ha segítségül szerződtetjük a játék örömeit*”. A hajdani reformpedagógiai iskolákban a játékos módszereknek kardinális szerepük volt. A feladat és az ember nagyszerű találkozása volt ez: Vargha Balázs vérbeli homo ludens volt, legendás hírű játékmester, aki játékosan fedeztette fel a világ érdekes jelenségeit, vezetett rá a dolgok rejtett összefüggéseire, a meglevő rend átrendezése pedig pajzán élvezetet jelentett számára. Játékoskönyvei, a televízió által is közvetített *Fabulái*¹⁷ a résztvevőknek élvezetet jelentettek, a könyvtárosoknak és pedagógusoknak „felsőfokú” továbbképzést. Az előző évtizedekben képesítést szerzett

---

¹⁵ VARGHA i. m. 1991. 8. sz. 487

¹⁶ Mivel Katsányi itt ismét hivatkozott, Vargha Balázs 90. születésnapja alkalmából publikált dolgozata e nagyszerű könyvtári misszió elemzését adja, a továbbiakban már nem idézzük, – az írást teljes terjedelmében olvasásra ajánljuk az érdeklődők számára!

¹⁷ „*Fabula*” címmel 1968 és 1978 között 25 részes ifjúsági művelődési-irodalmi televíziós sorozat forgatókönyvének írója, részben szerkesztője és műsorvezetője volt egyben!

óvónői és pedagógus kar jó részének lehetett személyes élménye egy-egy Vargha Balázs vezette előadásról. Ilyen volt például az Óvónők Kecskeméten megrendezett II. Nyári Akadémiáján, 1973-ban elhangzott fajsúlyos eszmefuttatása a Széchenyi Könyvtár főelőadójának.¹⁸ Itt csak a jellegzetes Vargha Balázs-i fejezetcímeket adjuk meg: Hebert árnya; Patkányok és gyerekek; A memorizálás; A kisgyerek képességei; Az értelmetlenség védelmében; A memorizálás védelmében; Az „általános műveltség” kísértete; Problémamegoldás; Intellektuális játékok; Kérdések és feleletek; Definíció és verbalizmus; Alkotás. E nagy előadás lényegét az alábbi idézettel erősítjük meg: „*valószínűleg ez a rossz értelemben vett fokozatoság az oka annak a többször leírt jelenségnek, hogy az első iskolai évek megváltoztatják a gyermekek intellektuális magatartását: az eddigi kíváncsiság, kutatási vágy, találgatás helyébe drill-automatizmus, eltompult kötelesség-teljesítés lép. Ha ez a nevelői törekvés teljes sikerrel járna, tartós fizikai-szellemi-erkölcsi bénulást is okozhatna...*”

Végezetül hadd irányítsam a figyelmet Vargha Balázs reánk hagyott s bár befejezett, de további vagy újbóli, alapos tanulmányozásra mégis serkentő munkáinak némelyikére. Egyik csoportjuk például az a kéziratos, a bevezetőben már egyszer hivatkozott kéziratos gépelvényanyag, amely beletárolva kutatható az immár harmincötödik évébe lépő Szókraténusz Játékmúzeum és Műhely Adattárában (JÁMA). A 124–88-tól a 131–88. sz. tételek alatt őrzött bő száz oldalnyi kézirat ebben a formában publikálásra még nem került, noha bizonyos változatai tudomásunk szerint különböző előadások formájában elhangzottak, illetve néhány játék gyűjteményhez illetve játék-pedagógiai tanulmányhoz kiváló alapot nyújtottak.¹⁹ Ezek egyikében, a „Gyermekmunkák, játékszerek” címűben fogalmazódott meg a szerző részéről is erőteljesen egy tárgyi és szellemi játéktár, gyűjtemény létrehozásának, valamint itt sürgeti a városi-polgári játékvilág változásának, folklorizálódásának, valamint a tömegtermelés és a bolti játékkínálat-készletezés történetének felkutatását és megírását.²⁰ A továbbiakban az alábbi című és témájú dolgozatok szerepelnek még a kecskeméti országos

---

¹⁸ VARGHA Balázs: Gondolkodás, játék, alkotás, In: KRAJCSOVSKI József (szerk.): *Óvónők II. Nyári Akadémiája*, Kecskemét, 1973. június 25–30. *Kecskeméti Óvónőképző Intézet Közlemények*, 3. Kecskemét, 1974. 114–124

¹⁹ VARGHA Balázs: Oktatás-Művészet-Folklor-Játék. In: HOSSZÚ Klára (szerk.): *Hagyomány és Kreativitás 2*. UNESCO Workshop Budapest-Kecskemét, 1982. 8. 21–25. 6–20.

²⁰ PI: DANKÓ Imre: Kézműves játékok és a modellálás. In: KRISTON VÍZI József: *Játék+Rend+Szerek, Vesszőparipánk III*. Budapest-Kecskemét, 1996. 50–60. p. – KALMÁR Ágnes: Magyar iparművészeti játékszerek a századfordulón. In: i. m. 37–50. p. – POLÁK László: *Adalékok egy majdani játékkataszterhez*. In: i. m. 158–16., TÉSZABÓ Júlia – TÖRÖK Róbert – DEMJÉN Bence: „*A babatündérhez*”. *A budapesti játékkereskedelem története*, Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum. Budapest, 2010

szakmúzeum archívumában: Kísérlet a nyelvi játékok rendbeszedésére - Forgó játékok – Megfordítások – Szavak a hangtükörben – Találós kérdések – Építkezés betűkből – Titkos írásmódok – X-es szerkezetek.

A hazai játékkutatás egy másik nagyságára, Grastyán Endre (1924–1988) professzorra és munkatársainak kutatásaira hivatkozva például így fogalmaz a találós kérdések alkotásán vagy megfejtésén igyekvő gyerekekről: *„Az új oktatási irányzatok hasznos megerősítést kapnak az idegéletlen kutatóitól, akik agyi elektromos módszerekkel is ki tudják kutatni a gondolkodásnak ezt a csattanóját.”*

A most és itt, szűkre szabott keretek között véget érő bújócskánk során egy újabb felfedezésre váró, Vargha Balázs-i csavarra hadd hívjam fel a figyelmet. Vargha Balázs monumentális életművének csaknem teljes bibliográfiájában²¹ olvashatunk pontos címléírással (!) egy olyan poszthumusz kötetéről, amelyről kiderült: van, de nincs! Miről is van tulajdonképpen szó? Egy, a Móra Ferenc emblematiszta novellájának címét viselő kiadó 2000-ben tervezte Vargha Balázs, „a hajdani legendás játékmester irodalmi, nyelvi, logikai és egyéb játékaiból készített válogatás” megjelentetését FABULA címen, s ez - bár a kötet kiadására való támogatás nem érkezett meg és így a terv dugába dőlt, ám mégis - kész tényként került be a teljes publikációs jegyzékbe. Készülve a mostani áttekintésünk végső formába öntésére, néhány év után ismét kétségbe esett keresésbe fogtunk. Kiderült tehát a buzgó és optimista jegyzék-készítés pontatlansága, amely nyomán azért mégiscsak megtalálhattuk az örökös, a legidősebb fiú: Vargha Márton által az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában elhelyezett hatalmas hagyatékot, amelynek szisztematikus feldolgozása megkezdődött. Néhány napos áttekintést követően is feltűnt: az igazán érdeklődő utókor emberének lenni s Vargha Balázs szerteágazó (szöveg- és forgatókönyv írói tevékenységéről még külön nem is szóltunk! – etc.) munkásságának „adminisztrátorává” szegődni micsoda izgalmas kalandot jelenthet még kortársainknak avagy az utánunk jövők bármelyikének. Vargha Balázs készen áll erre, s a Múzeum utcai felfújtt papírzacskó durranásával ismét jelt adott: folytassuk, ahol tegnap egy kis időre abbahagytuk!

---

²¹ http://www.szepmuveszeti.hu/data/cikk/91/cikk_91/08.18/szemelyi_biblio/Vargha_Balazs.pdf